

LEŚNY (259) *ai*

leśny (237), **leśni** (10), leśny *a.* leśni (12); leśny : leśni *Mymer*¹ (1:1), *FalZioł* (25:5), *HistAl* (3:1), *KochPs* (4:1), *ZapKości* (4:1). [Za postać leśni uznano przypadki zależne z -ń- oraz *N* sg *m* z tekstu rozróżniającego *i*, *y*; za postaci wątpliwe uznano zapisy -ni w *N* sg *m* z tekstów mieszających *i*, *y* oraz *N* pl *m* pers z tekstów posiadających obie pewne odmianki].

-ś- (173), -f-, -s- (78), -fz-, -sz- (7), -ff- (1).

e jasne.

sg *m* *N* leśny (59), leśni (1). ◇ *G* leśnego (7). ◇ *D* leśnému (2); -ému (1), -(e)mu (1). ◇ *A* leśny (12), leśn(e)go (3). ◇ *I* leśnym (2). ◇ *V* leśny (1). ◇ *f* *N* leśną (24), leśnia (7). ◇ *G* leśnej (5), leśniej (1), leśny (1) *ZapKości*; -ěj (1), -(e)j (5). ◇ *D* leśn(e)j (1). ◇ *A* leśną (2), leśnią (1). ◇ *I* leśną (2). ◇ *L* leśn(e)j (2). ◇ *n* *N* leśn(e) (11). ◇ *G* leśnego (4). ◇ *A* leśné (4); -é (1), -(e) (3). ◇ *I* leśnym (1). ◇ *pl* *N* *m* pers leśni (15). *m an* [gołąbkowie, kotowie, ptacy, żwirzowie] leśni (4), [osły] leśné (1) *BielKron.* subst leśné (32); -é (5), -(e) (27). ◇ *G* leśnych (19). ◇ *D* leśnym (1). ◇ *A m an* [ptaki, szczurki] leśné (3). subst leśné (12); -é (2), -(e) (10). ◇ *I m* leśnemi (3). *f* leśnymi (1). *n* leśnymi (4), leśn(e)mi (4); -ymi *GostGosp*; -emi *RejZwierzc*, *BudBib* (2); -ymi : -emi *BibRadz* (3:1). ◇ *L* leśnych (7).

Sł stp, *Cn* notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

Przymiotnik od „las” (259) :

1. *Rosnący, żyjący w lesie, pochodzący z lasu; silvester Mącz, Calep, Cn; agrestis, nemorensis Mącz, Calep; silvaticus Mącz, Cn; nemoralis Mącz* (247) : *Nemoralis, Leśny/ Gáyowy Mącz* 245c, 387a, 436b, c; *Agreste Dicitur quod rusticum est: et ad agros pertinet, quodque in agris, non in hortis nascitur – Polny, Lefni. Calep* 43a, [695]a, 1040a.

a. *Rosnący lub żyjący na terenie lasu w stanie dzikim* (199) :

α. *O zwierzętach: nie hodowlany, dziki* (69) : *FalZioł* V 63v; *Włoniow* dofyć leśnych w tym tám kráioch/ tákież y *Lwow* y inych zwierząt. *BielKron* 451; *Tu łos miefzkániec leśni vprágniony pije. KochPs* 155; *Wynidz y ty z fwéy knieie leśny zubrze fropi KochJez* A4; *PowodPr* 8; *KlonWor* 60.

W przeciwstawieniu: »leśny... domowy« (4): *Mącz* 146c; *Leśni ptacy y zwierzęta/ zdrowfze fą niż domowe/ Kuropátwa/ ćietrzew/ párdwa Drop SienLek* 6v, 7; *SkarŻyw* 259.

Wyrażenia: »bestyja leśna« [szyk 2:1] (3): *Spráwił ludzyom k odpoczyńku tu ná wfzem fpokoyńa noc/ Beftyam leśnym podał ią iż na ten čás biegáią LubPs* X6; *KochPs* 155; *SkarŻyw* 188.

»ptak, ptastwo, ptaszę leśne(-y)« [szyk 4:3] (4:2:1): *Kuropathwie mięło nad infze Ptaki lefne na fmaczniefze iefth FalZioł* IV 22c, IV 23d; *SienLek* 6v; *SkarŻyw* 63; *GostGospSieb* +2v; *Biedne/ leśne ptáfzeta/ gniázdá fwoie máią GrabowSet* B4; *KlonWor* 60.

»zwi(e)rzę (*a.* zwi(e)rzę), zwierz (*a.* zwi(e)rz), zwierzątko leśne(-y)« [szyk 16:4] (15:4:1): *Thakże y farnie/ zaięcze/ y infzich lefnych zwierzątek mięło iefth kruwczyfze y czirpniefze FalZioł* I 95d, IV 6b; *Boc wfzytki zwierzęta lefne moię fą [Quoniam meae sunt omnes foerae silvarum]: [...]* *Lefne to iefth ktore fą w lefiech. WróbŻołt* 49/10, 103/20; *RejPs* 42; *LeopPs* 49/10; *BibRadz Ex* 23/29, *Ps* 50/10, *Mich* 5/8; *SienLek* 6v; *A fnadz żwirzethá leśne lepfzy żywot wiodą/ niż ten/ kto bez białychgłow żywie. GórnDworz* Bb6; *HistRzym* 66v, 132; *RejZwierzc* 48; *KochPs* 11; *SkarŻyw* 259; *KoohPhaen* 17; *KochSob* 63; *PudłDydo* Bv.

Zestawienia: »gołąb leśny« = *Palumbus torquatus* Kaup (Rost); ptak z rodziny gołębi (*Columbidae*) (1): GRrzwacz [!] ielfth Gołąb leśny/ ale więtyzy niżli dziki albo Domowy. *FalZioł* IV 21b.

»gołąbek leśny« = *Columba oenas* L. (Rost); ptak z rodziny gołębi (*Columbidae*) (1): Drudzy telko lecie/ ty zową dworowe gołębie. Drudzy łą leśni á dziczy gołąbkowie/ á ci łą mniejjzy niżli domowi. *FalZioł* IV 21a.

»leśny kot« = *Felis silvestris* Schreb; żbik, drapieźnik z rodziny kotów (*Felidae*) (3): Leśny kot przed kurzeniem ruty albo migdałow gorzłkich: vcieka *FalZioł* IV 7a; *SienLek* 244v; *BielRozm* 2.

»kozioł leśny« = *Capra ibex* L. (Rost); zwierzę górskie z rodziny krętorogich (*Bovidae*) (1): AEgoceros, latine, Capricornus, Kozioł leśny. Kozorożec. *Mącz* 4b.

»kur leśny« = prawdopodobnie dziki ptak z rodziny kurowatych (*Phasianidae*) [cf KUR] (1): [nie będziecie jeść] Bąká/ dudká/ y łroki. Boćianá [...] Kurá leśnego [montigallus] y niedoperza. *BudBib* Lev 11/18.

»leśna mysz« = *Apodemus silvaticus* (L.); pospolity gryzoń z rodziny myszowatych (*Muridae*) (1): Mus sylvaticus, Leśna myź. *Mącz* 436c.

»leśny osieł« = *Alces alces* (L.) (Rost: łoś); łoś, dzikie zwierzę z rodziny jeleniowatych (*Cervidae*) (1): (marg) Lápáne dzicy ludzie. (-) rozmaity zwierz łowia/ iáko łą báwołowie/ leśne oły *BielKron* 293v.

»leśny osieł« = *Equus onager* Schreb. (Rost); *Equus hemionus onager* Boddaert; zwierzę dzikie z rodziny koniowatych (*Equidae*) żyjące dziko w stepach i na pustyniach Azji (kułan u Kirgizów); onager *Murm*, *Mymer*¹, *Mącz*, *Vulg*, *PolAnt* [szyk 4:2] (6): *Murm* 38; *Mymer*¹ 27; *Leop Eccli* 13/23, *Dan* 5/21; Izali ryczy osieł leśny [onager] widząc trawę? ábo woł izali ryczy nád pokármem swoim? *BibRadz* *Iob* 6/5; *Mącz* 263d.

»leśny szczurek« = prawdopodobnie *Glis glis* L.; popielica zwana także pilchem, gryzoń z rodziny pilchowatych (*Gliridae*); glis *Mącz* [szyk 1:1] (2): Glirarii, Mieyfce gdzie leśne łzczurki chowáya. *Mącz* 146c, 146c.

»leśny wąż« = *Coluber Aesculapi* Sturm. (Rost), *Elaphe* 1. *longissima* Laur.; płaz z rodziny wężowatych (*Colubridae*) (2): *Murm* 95; Colubra, genus serpentis, quod cervum fugit et leonem interficit, lyeszny wąż, drzewny. *BartBydg* 30.

»wieprz, świnia leśna(-y)« = *Sus crofa* L (Rost); leśne, dzikie zwierzę z rodziny świniowatych (*Suidae*) [szyk 4:2] (5:1): Naprzod wezmi ładła zaięcżego, ładła wieprzowego nie trzebione⁸⁰ albo leśnego wieprza *FalZioł* I 15v.

~ *Przen:* W tekstach biblijnych lub do nich nawiązujących na określenie nieprzyjaciół religii i Kościoła (5): Uieprz) to ielfth Machmet ktory y łwemi naładowci rzeczón wieprz leśny. *WróbŻołt* cc2v; *LubPs* S3v; *KochPs* 121; ludzi y łzláchetnych y wedle łwiátá zdawná znácznych/ názywa łwiniámi leśnymi *CzechEp* 72; *ArtKanc* I16v. ~

»leśny woł« = prawdopodobnie *Bos primigenius* Boj.; tur, wymarły gatunek przodka bydła domowego z rodziny krętorogich (*Bovidae*) (1): Urus, Dzikie woł/ leśny woł/ zubr włáfnie. *Mącz* 508c.

【»żaba leśna« = *Bufo bufo* L.; ropucha zwyczajna, płaz z rodziny ropuchowatych (*Bufonidae*): Bufo Zábá kroftáwa Ruńnacy iednym łłowem zowiá Čzerepáchá/ ielfth to Zábá leśna. *UrsinGramm* 144.】

»żaba leśna« = *Rana temporaria* L. (Rost); pospolity płaz z rodziny żabowatych (Ranidae); rubeta Mymer¹ (2): Mymer¹ 28; Zaby fą rozmagite. Iedny wodne drugie błothne/ drugie Lefne czo fie wchwałcie chowaią/ drugie fą zielone FalZioł IV 15a.

»leśna żabka« = *Hyla Arborea* (L.); płaz z rodziny rzekotkowatych (Hylidae) żyjący głównie na liściach krzewów (1): Rubeta, lyesna zabka, rana in rubis manens. BartBydg 133b.

Szeregi: »leśny a (też) dziki« [szyk 1:1] (2): FalZioł IV 21a; Onager, Dżiki ośieł. też leśny Mącz 263d.

»morski i leśny« (1): y płodził fie [Adam]/ nąpifáli/ ze zwierzęty: s tąd że fie dziwow morfkich y leśnych nąpłodziło ná fwiecie/ ktore fą podobne nieiak człowiekowi: iako Małpy/ Koczkodani/ mnifzy morfcy BielKron 462v.

»polny i leśny« (1): SKowronek [...] Miedzi ptaki polnemi y lefnemi napierwiewy ku Wiofnie fpiewać pocżyna. FalZioł IV 23d.

W przen (2) :

Wyrażenia: »leśna bestyja« (1): A zaż ten/ co fie o błądzącego brátá ftára/ onego piekielną hydrą nazywa y niedźwiadkiem? á zaż leśną y dżiką beftyą y niemotą? azaż Słąfkim y Cygánfkim miełzańcem CzechEp 96.

»leśne zwierzę« (1): Wftán y wfpomofz nas/ á wykup nas od tego Antykryftá/ y flug iego/ dla miłofierdzia twego: Oto Wieprż dziki pułtofzy winnicę twoię y pożera ią frogie á leśne zwierzę. KrowObr 80.

Szereg: »leśny i dziki« (1): CzechEp 96 cf »leśna bestyja«.

β. O roślinach: nieuprawny (101) : KOłmaczek ieft ziele leśne/ wyfokie/ lifty ma długie/ fzyrokie FalZioł I 113d, I 95b, 149c, 151a; Y owfzem iako piłmo powiada żołędziem fie żywili á owocem leśnym GlabGad K3; MiechGlab *4; LubPs V5v; Synu człowieczy/ y coż ieft drzewo máćice winney przeciwko innym drzewam/ ábo látorołká miedrzewy leśnymi? BibRadz Ez 15/2, Cant 2/3, Ez 15/6; BielKron 137; Mącz 245c; SienLek 64v; BielSpr 73; BudBib 1.Par 16/33, Ps 96/12, Is 44/14, Ez 15/2, 6; a Gdy by też pałztwa leśnyą srodzyela tedy ten młynarż ma też wolnofoz swyny w lefzye wychowanę [!] ZapKościer 1588/77, 1588/80v; ZawJeft 38; Popioł kiedy leśnymi drwy pałą/ máią go ofobliwie zbierać GostGosp 124, 132; A to chcemy bydż trzymano y o dębiéch leśnych [*de quercubus sylvarum* JanStat 1112] SarnStat 668, 669 żp.

W połączeniu szeregowym (1): Lećie polne żiołká/ leśne/ y ogrodkowe/ ktore miánowicie fpifác/ fułzyć GostGosp 132.

W przeciwstawieniach: »domowy (10), ogrodny ... leśny« (11): CZofonek [...] domowy ieft ciepley y fuchy wtrzeczim flopnium/ á leśny iefzcie ciepleyfy ieft FalZioł I 5c; Domowa [macierza duszka] tha fie fciele po ziemi/ ale leśna rofcie ku gorze FalZioł I [138]c; Pira. Grużka. Ieft drzewo domowe y leśne FalZioł III 23d, I 34a, 73d, 93c, 101c, [138]c, 147c, III 7a; GórnDworz D2.

W porównaniu (1): iako drzewo ogrodne w leśne fie obráca/ [..] ták y człowiek pędko zdżiczeie GórnDworz D2.

W charakterystycznych połączeniach: dąb leśny(-a, -e), drwa, drzewo (13), fijołeczek, kwiecie, mech, owoc (3), pastwa (pasza) (3), ziele (ziołka) (4).

Zestawienia: »leśna benedykta« = *Geum urbanum* L. (Rost); roślina lekarska z rodziny różowatych (*Rosaceae*), kuklik pospolity (1): Leontopetalon, herbae genus, Wald benedicten/ Leśna benedictá. *Mącz* 189a.

»leśny czosnek« = *Allium oleraceum* L. (Rost) a. *Allium ampeloprasum* L. v. *Porrum* L.; bylina rosnąca dziko z rodziny liliowatych (*Liliaceae*); bulbus, porrum agreste *Mącz* [szyk 2:1] (3); *FalZioł* I 5c; *Porraceus*, Co yeft z łuku. *Porrum* agreste, Leśni czołnek/ Trzemchá. *Mącz* 313b, 27d.

»leśna figa, leśne figowe drzewo« = *Ficus sycomorus* L.; sykomor, figa morwowa, drzewo o bardzo grubym pniu, dochodzące do 15 m wysokości z rodziny morwowatych (*Moraceae*), owoc stanowią drobne orzeszki w mięsistym, gruszkowatym, białawym, zielonoprążkowanym osadniku, drewno lekkie i bardzo trwałe stanowiło cenny materiał budowlany już w starożytnym Egipcie (2:1): *Leop Luc* 19/4; *Sycomorus*, Leśne figowe drzewo/ albo Aegiptckie drzewo figowe. *Mącz* 436a; moglibyście rzec temu drzewu leśney figi [huic arbori moro]; Wyrwi fię z korzeniá *WujNT Luc* 17/6.

»figa leśna« = *Ficus communis* Lam., *Caprificus insectifera* Gasp.; drzewo z rodziny morwowatych (*Moraceae*), rośnie do 10 m wysokości, gałęzie pokładające się, „owoce” czyli osadniki owocostanowe (figi) o słodkim miąższu stanowią ważny artykuł spożywczy na Wschodzie (1): *Caprificus*, Figi leśne. *Mącz* 37a.

»leśny gałgan« = *Scirpus silvaticus* L. (Rost); roślina z rodziny turzycowatych (*Cyperaceae*), ostryz; cyperus (*Babylonis*) *Mącz*, *Cn*; cyperon *Mącz* (1): *Cyperus* vel *Cyperon*, Rodzay nieyáki rokićiny woniáyący y dobrego ímáku/ Nie którzi máyá zá leśny Gáłgan. *Mącz* 76d.

»leśny groch« = *Orobis silvaticus* L.; leśny gatunek wyki, rośliny rosnącej dziko w lasach liściastych Zachodniej Europy z rodziny motylkowatych (*Papilionaceae*) [szyk 1:1] (2): Leśny groch/ *Orobis fylueftris*, *Wild wicken*. *SienLek* 233, X2.

»leśna gruszka« = owoc jadalny jednej z odmian gruszy; achras, *pirum silvestre* *Calep* (4): Leśne [gruszki] íá więczey kwalnocierpniáczey/ á więczey zmarńczáią y ściłkaiá żołądek *FalZioł* III 24a; *SienLek* 101v; *Achras*, *pyri sylvestris* genus est – Zimońtratki, grdulie, gniełky, liefnegrufzky. *Calep* 17a.

~ *Przen*: Mała wartość, miernota (1): Są tyránnowie czyrwone iábłufzká/ Z wirzchu nadobne we wnątrz leśna grufzká. *RejZwierc* 226. ~

»leśne jabłko« = owoc jadalny jednej z odmian jabłoni; *arbutum*, *unedo* *Mącz*, *Cn*; *agreste* a. *silvaticum pomum* *Mącz* [szyk 5:2] (7): Pięwy íá rozmagite/ Iedny íá słodkie/ drugie takiego ímaku iako leśne iábłka niedozrzałe *FalZioł* III 13b, V 18b; *Poma sylvatica*, Leśne yábłká. *Mącz* 436c, 14b, 368b, 387a; *SienLek* 101v.

»jabłko (a, jabłuszko) leśne« = owoc rośliny *Citrullus colocynthis* *Schrad.* (Rost: *coloquintida*); tu ozdoby w kształcie tych owoców (2): A na tárćicach cedrowych ktorými był dom obit we wnątrz/ było rzezánie ná kńztałth iábłek leśnych [*colocyntarum*] (*marg*) *Lekárze* ty názywáią *Kolocynthydámi*. (–) á kwiatów rozmáitych *BibRadz* 3.Reg 6/18; *BudBib* 3.Reg 6/18.

»jabłoń leśna« = *Pirus malus* L. (Rost); drzewo owocowe pospolite z rodziny różowatych (*Rosaceae*) (2): *Arbutus*, Yábłóń leśna. *Mącz* 14b; *Cis*, *Modrzew*, iábłóń leśna, y inné tym podobné, infzym obyczáiem tego dochodzą, nie ciázá tylko. *SarnStat* 669.

»leśny kalament« = *Acorus calamus* L. (Rost); tatarak zwyczajny, bylina kłaczowa z rodziny obrazkowatych (*Araceae*); tu tłumaczenie łacińskiego terminu *calamus silvestris* bez zrozumienia, o jaką roślinę chodzi (być może: *Calamintha vulgaris* L. Druce, czyścica storzyżesz, bylina z rodziny wargowych (*Labiatae*), używana w lecznictwie) [*calamentum* Lac śr] (1): ale to proŧtho vleczyŧz/ przyłóżywŧzy Emplaŧtr zcebulę tłuczoney/ albo z leśnego Kalamentu. *FalZioł* IV 7a.

»kapusta leśnia« = *Crepis tectorum* L.; pępawa, roślina jedno albo dwuletnia z rodziny złożonych (*Compositae*) a. *Mycelis muralis* (L.) Dym.; sałatnik leśny, bylina z rodziny złożonych (*Compositae*) (2): KApuŧta ma wilkotnoŧc wliŧciu ŧwoim/ á ieŧth troiaka/ domowa/ leŧnia y morŧka/ leŧnia ta ieŧt nawieŧczy gorzkoŧci *FalZioł* I 34a.

»kardamomum leśne« = *Elletaria cardamomum* White et Maton.; kardamon malabarski, bylina indyjska z rodziny imbirowatych (*Zingiberaceae*), której owoce używane są jako przyprawa kuchenna i w lecznictwie [*cardamonium* [!]] – paradyskie ziele Mącz 38b; rajskie ziarnka, ziele – *cardamomum* Cn] (1): CArdamomum ieŧt nafienie z iednego drzewa [...]/ ieŧth dwoiakie więŧŧze y mnieyŧze/ więŧŧze ieŧt domowe/ á mnieyŧze ieŧt leśne/ á to ieŧt rzeczone polny kmin *FalZioł* III 7a.

»konik leśny« = *Trifolium repens* L.; koniczyna biała, bylina z rodziny motylkowatych (*Papilionaceae*) (1): Serapio piŧze dwiŧzaki Konik byŧ/ ieden domowy drugi polny albo leśny *FalZioł* I 147c.

»leśny kopr« = *Foeniculum capillaceum* sub. sp, *vulgare* Mansf. (Rost); fenikuł włoski a. koperek włoski, roślina z rodziny baldaszkowatych (*Umbelliferae*), hodowana jako przyprawa i roślina lecznicza; *hippomarathrum* Calep, Cn; *anethum silvestre*, meon, meu, meum Cn (1): *Hippomarathrum* – Leŧni kopr. Herba est foeniculi, sed maioris, et gustu acriore, quod officinae *Foeniculum silvestre* appellant. *Calep* 484a.

»leśny korb(s)« = *Citrullus Colocynthis* Schrad. (Rost); kolokwinta, koloeynta, śródziemnomorska roślina z rodziny dyniowatych (*Cucurbitaceae*), o owocach przypominających jabłko, używana w lecznictwie; *colocynthis* Mącz, Cn; *coloquintida*, *cucurbita* (*silvestris*), *somphus* Cn (1): *Colocynthis*, Leśne korby. Mącz 60b.

»laktuka leśnia« = *Mycelis muralis* (L.) Dum, sałatnik leśny, bylina trująca z rodziny złożonych (*Compositae*) (1): *FalZioł* I 73d cf »sałata leśnia«.

»lebiodka leśnia« = *Origanum vulgare* L. (Rost); bylina z rodziny wargowych (*Labiatae*) (1): LEbiodka ieŧt ciepła y ŧucha w thrzecim ŧlopnium/ Ieŧt dwoiaka/ to ieŧt leŧnia która ma na ŧobie liŧt ŧzirŧzy y mocniejszy, Druga Lebiodka ieŧt domowa kthora roŧcie w ogrodziech *FalZioł* I 93c.

»leśny len« = *Linaria vulgaris* Mill. L.; lnica, roślina z rodziny trędownikowatych (*Scrophulariaceae*), pospolita na polach i miejscach piaszczystych (1): *Osiris* est herba alias *urinalis*, et *linaria* Leśny len. Mącz 271a.

»łuk leśny« = *Allium oleraceum* L. et sp. aff.; czosnek zielonawy, pospolita bylina z rodziny liliowatych (*Liliaceae*), rosnąca w zaroślach, na zrębach, przydrożach bulbine Mącz (2): LVk ieŧt dwoiaki/ ieden domowy á drugi polny/ [...] leŧny ieŧth gorŧzi abowiem ieŧt ciepłyŧzy y ŧuŧŧŧzy niŧli domowy. *FalZioł* I 101c; Mącz 27d.

»leśna macica winna« = *Vitis vinifera* L. sp. *silvestris* Beger; pnącze winoroŧli rosnące dziko o kwaŧnych i mało soczystych owocach; *salicastrum*, *taminia* Mącz; *labrusca* Calep (3): *Taminia*, Nieyáki

rodzaj leśnych máćic winnych. *Mącz* 439b, 365a; *Labrusca*, *vitis agrestis*, *quae et erratica dicitur* – Leśną maczicza winną. *Calep* 575a.

»macierza duszka leśna« = *Origanum vulgare* L.; *lebiodka*, *bylina z rodziny wargowych (Labiatae)* (2): *MAcierza duźzka ieft zagrzewaiącza y wyfułzaiąca w trzecim łtopnin [!]/ Iełth dwoiaka iedna ieft domowa á druga leśna* *FalZioł* I [138]c, I [138]c.

»leśna marchew« = *Daucus Carota* L. (*Rost*); *roślina dwuletnia dziko rosnąca z rodziny baldaszkowatych (Umbelliferae)* (1): *WOda Anyżowa/ Pietruńczczana/ Oorzefzkowa [!]/ Malenowa/ Rumiankowa/ Opichowa/ Leśniey marchwie/ Sirpikowa.* *FalZioł* II 14b.

»leśna mięćka« = *Mentha longifolia* (L.) *Huds.*, *M. silvestris* L.; *bylina rosnąca dziko z rodziny wargowych (Labiatae)*; *menthastrum* *Mącz* (2): *Mącz* 217a; á *kthemu tłuczony korzeń rućiany przykłać/ álbo Leśną mięćkę zeźwawłzy.* *SienLek* 80.

»mlecz leśny« = *Sonchus oleraceus* L. (*Rost*); *mlecz zwyczajny, roślina zielna pospolita z rodziny złożonych (Compositae)* (1): *Wyfoki mlęcz [errata dodaje: leśny]/ Sonchus alperus. Gens diłtel.* *SienLek* 202v.

»leśna(-e) oliwa, oliwne drzewo« = *Olea europaea* L. (*Rost*); *drzewo śródziemnomorskie rosnące dziko z rodziny oliwkowatych (Oleaceae)* (1:1): *Mącz* 261c; *Oleaster* *Olea sylvestris* – *Płona oliwa, leśna oliua.* *Calep* [727]b; [*Oleafter Oliwa leśna/ álbo dzika.* *UrsinGramm* 123].

»orzech leśny« = *owoc rośliny Corylus Avellana* L. (*Rost*), *leszczyny, krzewu z rodziny brzoźowatych (Betulaceae)* (1): [*na raz pożywać Rhabarbarum*] *iáko czerwony złoty Ducat záważy: álbo iegli z cáły nie bęćdzie/ ná rozum iáko dwa orzechy leśné* *Oczko* 38.

»leśny oset« = *Carduus personata* *Jacq.*; *oset łopianowaty, bylina z rodziny złożonych (Compositae)* (3): *Cactos, Rodzay nieyáki oftu. Leśny ofet.* *Mącz* 28d; *SienLek* 242, X3.

»leśna piotruszka« = *Cicuta virosa* L.; *szalej jadowity, bylina z rodziny baldaszkowatych (Umbelliferae)* (1): *Apium montanum* *Herba est cicutae foliis, quae apium agreste vocatur, in montibus fere, locisque petrosis nascens: unde et nomen habet* – *Lieśna piotrufzka.* *Calep* 81a.

»leśny polej« = *Dictamnus albus* L.; *dyptam pospolity, bylina z rodziny rutowatych (Rutaceae), której kwiaty wydzielają olejki eteryczne zapalające się na słońcu* (1): *Dictamus vel dictamum, Leśny poley. quidam Peoniam maiorem, quidam Diptan vocant.* *Mącz* 87d.

»leśny polej« = *Nepeta* sp. L.; *jeden z gatunków kocimięćki, dziko rosnącej byliny z rodziny wargowych (Labiatae)* (1): *Nepeta, sive Nepita herba, Leśny poliey albo leśna szálwia/ álbo kocze ziele.* *Mącz* 245c.

»leśna roża« = *Rosa canina* L.; *pospolity, dziko rosnący krzew z rodziny różowatych (Rosaceae)* (1): *Cynorrhodos, herba, Polna álbo leśna róźá.* *Mącz* 76c.

»leśna ruta« = *Hypericum perforatum* L.; *dziurawiec zwyczajny, pospolita bylina z rodziny dziurawcowatych (Guttiferae)* (1): *Corion, herba quae et chamepitys dicitur, Świętego Yaná ziele/ Leśna rutá. Alias perfoliata.* *Mącz* 65d.

»leśna rzeźucha« = *Nasturtium silvestre* R. Br. et *Barbarea vulgaris* R. Br. (*Rost*), *Rorippa silvestris* Bess (L.); *roślina zielna, bylina z rodziny krzyżowych (Cruciferae)* (2): *Nasturcium aquaticum, Brunkreffe* *Leśna rzeźucha.* *Murm* 114; *Calep* 688b.

»sałata leśnia« = *Mycelis muralis* (L.) Dum.; *sałatnik leśny*, bylina trująca z rodziny złożonych (*Compositae*) (1): SAłatha albo laktuka iefth dwoiaka, Iedna iefth domowa á druga lefnia *FalZioł* I 73d.

»szałwija leśna« = *Nepeta* sp. L.; *jeden z gatunków kocimiętki, dziko rosnącej byliny z rodziny wargowych (Labiatae); stachys Calep, Cn; nepeta Mącz; chiliodynamis Calep* [szyk 2:1] (3): *Mącz* 245c; *Stachys frutex est marrubio similis, sed longior, folia ferens numerosa, hirsuta, rara, praedura, cana, odoris iucundi, et complures virgas ab radice exeuntes, marrubio candidiores – Szałwya lefna. Calep* 1002b, 188b.

»leśny szafran« = *Crisium* Mill. (= *Cnicus* L.); *ostrożeń, jedno albo dwuletnia roślina z rodziny złożonych (Compositae)* (1): *Cnicos, vel cnicus, herba, Dwoyákíe ziele yedno bywa zwano leśny ízáfran/ á drugie Cartamus/ albo Atractilis. Mącz* 58b.

»leśny szarłat« = *Celosia cristata* L. (Rost); *grzebionatka właściwa, roślina ozdobna z Azji wsch., u nas uprawiana, z rodziny szarłatowatych (Amarantaceae)* (2): *Orminium seu orminum, Niektórzy máyą zá leśny ízárlát/ Niektórzy zá kwiát leśnego ízárlátu. Mącz* [269]b.

»leśny ślaz« = *Althaea officinalis* L. (Rost); *prawoślaz, bylina z rodziny ślazowatych (Malvaceae)* (1): *Leśny ślaz/ Ibíficus, et Althia, Sygmarzwurtz. SienLek* 210v.

»żorawiny leśne« = *Oxycoccus palustris* Hill. (Rost), *Oxycoccus quadripetalus* Gilb.; *żurawina błotna, krzewinka z rodziny wrzosowatych (Ericaceae)* (1): *Zorawiny leśne maíą mocz zacífkaiącą dla fwoiey kwałności. FalZioł* I 85b.

Szeregi: »leśny albo dziki« (1): *Bulbine, [...] Luk leśny/ álbo džíki Mącz* 27d.

»(tak) leśny albo (jako i) polny« [szyk 2:1] (3): *FalZioł* I 147c; *Mącz* 76c; *Oprocz powynnego R P placzenya poboru wyczągany y przimufzany nebely, a te y owfzem Mayetnofczy swych Gruntow, nath tho Lafzow Łąk, Pałzy tak Lefzny yako y polny, yefzor y rzek wfyzywana. ZapKóscier* 1582/33.

W przen (4) : *Smutne Hamadriades* dułze leśnych drżęniow/ *Odefzły ciał drzewiánych y dąbrownych cieniow. KlonŻal* Bv.

W porównaniu (1): *ktorzy z obcego Pogáńftwá/ iáko leśnego drzewá/ w iedność iego ieftełmy wfczćepieni. PowodPr* 11.

Wyrażenie: »leśne drzewo« [szyk 2:1] (3): *Słuchaycie Sychemowie/ ízło było drzewo leśne áby fobie krolá wybráli álbo pomázáli nád fobą/ rzekli oliwie/ rofkázuy nam. BielKron* 50v; *SkarŻyw* 26; *PowodPr* 11.

γ. O ludziach (11) : *Sylvester, Leśny albo leśniak/ chłopski/ kmieci. Mącz* 436c; *Ták Długofus/ Vapouius/ Miechouius/ y Cromerus w fwych Kronikach Litewskiego narodu leśnego [...] obiáśnienie y oznáczenie opífuią StryjKron* 244.

Wyrażenie: »ludzie (a. człowiek), lud leśny(-i)« (4:1): *był tham [...] lás bárzo gęłty z drzew owocnych/ s ktorych íe żywili ludzie leśni miełzkáiący w onym lefie HistAl* K6; *Iako Alexander nalázł człowieka leśnego kołmatego/ á głós máiąc iáko wieprz HistAl* K6v, H6v, K6; *StryjKron* 265.

Szeregi: »dziki a leśny« (1): *porozumieli po nich íż fá džícy á leśni mężowie/ domow żadnych nie máiąc/ iáko żwierzętá miełzkáiąc BielKron* 444.

»gruby a leśny« (1): Broń zaś łuk profty/ szablá ledwo v Hetmáná/ [...] liodlá z dębu bez násłaniá/ munftuki z łyká/ etc. ták iáko ony látá ludowi grubemu á leśnemu łtroie y naczynie dawály. *StryjKron* 265.

»srogi i leśny« (1): á dla tego mułicie proftyh zioł pożywác iáko bydło y żywot wiełć froyi y leśny *HistAl* K3.

Przen: Dziki (2) : Pythagoricum symbolum, Choenici ne insideas, Nie bądź leśny/ Samopásny á proznuyący *Mącz* 52a; Gdyby nie dla zgorźzenia/ łłyźałbyś *Abfurda*, Ktore zá łobą niešie oná leśna burdá. *KlonWor* 47.

δ. *O baśniowych i mitologicznych mieszkańcach lasów lub bogach opiekujących się lasami* (18) : *KochSat* ktv; Niech tu zápułzczá trwály gay cedrowy Leśne *Driades*, ábo Więc dębowy. Niechay wierzchámi sięga lás wyłoki Aż pod obłoki. *KlonŻal* D2v; A łam páłtérz siedząc w chłódzie/ Gra w piłczáłkę profté pieśni/ A Faunowie łkaczą leśni. *KochPieś* 34 [*idem*] *KochSob* 70; *KlonFlis* G4v; Powiedzmy ktemu żártowliwe zdrády Leśnych Sátyrow/ ná śliczne *Driády SzarzRyt* D2v.

Wyrażenia: »bog leśny« = *bóstwo lasów i pól, faun, satyr* [*szyk 4:3*] (7): *BielKron* 297v, 318v; Fauni agrorum et Sylvarum putati sunt dii, Bogowie leśni. alias Satyri. *Mącz* 120a, 276a, 436b; á Włoffá Bálwaná/ ktory był mian zá bydlęcogo y leśnego Bogá (iáko był v Arkádow Pan Faunus etc) kazał w wychod półpolity wrzucić/ y w nieczyłtościach vtopić. *StryjKron* 140; Ná ktorymeś ty [*poeto Kochanowski*] więc dziwne wypráwował pieśni/ Ze się łłucháiąc *Pan* zdumiał y bogowie leśni. *KlonŻal* B2v.

»leśna bogini« [*szyk 1:1*] (2): A gdy v Delfu przyczyny pytáli/ wzyęli odpowiedź iż to gniew Dyany boginiy leśney *BielKron* 56v, 24v.

»leśny(-i) mąż, ludzie« = *satyr, faun, leśne bóstwo* [*szyk 2:1*] (3): Sátyry ludzye leśni w gorach álbo w wielkich łefiech bywáią *BielKron* 8; *Prot* A2; Płáczá cię Sátyrowie kozłonomie bołtwo Y *Panes* Arkádiyfcy/ mężow leśnych mnoftwo. *KlonŻal* B.

b. *Właściwy lasowi, taki jak w lesie; będący częścią lasu lub lasem* (12) : *HistAl* G8; *Mącz* 245c; Ale oto w Ephrácii pan ie znáki łwemi łáwnie okazał/ miedzy padoly leśnemi. *KochPs* 195; Miawłzy odnieś síoftrę zenie/ záwiódlęś iá w leśné cienie. *KochSob* 65; *KołakSzczęśł* Av.

W charakterystycznym połączeniu: leśny cień (3).

Wyrażenia: »ciasności leśne« = *gąszcze* (1): dogonił ich [*wojsko*] Kontor Brandenburki w ciáłnościach leśnych/ ktorych ominác niemogli. *StryjKron* 375.

»dźwięk, pogłosie leśne« (1:1): *Echo* to ielt Dźwięk leśny/ ow co się wołájącemu w leśie/ á zwłáłzczá wieczor álbo po rośie ozywa. *KlonŻal* E3, A4 *marg*.

»gęstwa leśna« (1): Y porába łiekierá gęłtwy leśno [*arbores perplexas*] *BibRadz Is* 10/34.

»imienie leśne« (1): Imięnié leśné Arendarz náymuiąc, ma go vżywác ták coby nie łpułtołzył *SarnStat* 1277.

»knieja leśna« (2): W głębokie knieie leśné/ z źwiérzety miełzkány/ Żywot mój trawić będę/ niełczęłny łtrołkány *GosłCast* 52, 60.

c. *O wytworach i towarach: pochodzący z lasu, których las dostarczył* (19) : bo miedzy Tatari Szabla więcej popłaca/ niłz leśne towary. *KochSat* A2v; *Mącz* 436c; Zimie łtátkow włzelákich przyczynić

[...]: á zwłafzczá te ftátki co ie ná imieniu robiá [...]: kędy lás leśne/ gdzie Zdun z gliny/ kędy Kowal żelázne *GostGosp* 82; Wylíczené [!] towárów leśnych przezwiłki Niemieckimi zamorzkiemi: Klepki, Wałilki, Cembrowiny, Málzty, Bale, Tárćice, Pipełki, Wánczofo. *SarnStat* 348, 1132, 1234; *GrabPospR* L3v; Leśne bogáctwá nieofzácowáne/ Hoynym Polakom od Bogá fą dáne. *KlonFlis* C2, D4v.

Wyrażenia: »leśny miód« (1): Nemorensē mel, Leśny miód/ to yeft z wrzofu á z kwiecia leśnego zbierány. *Mqcz* 245c.

»miód leśny« = *słodka żywica lub sok wydzielany przez palmy lub inne rośliny, według niektórych komentarzy też miód składany przez leśne pszczoły; mel silvestre Vulg* [szyk 8:1] (9): *OpecŻyw* 47v; A miał Ian odzienie na łobie z sierści Wielbładowey/ y pás fkorzány ná biodrach łwoich: á iadał fzaránczą y leśny miód. *Leop Mar* 1/6 [przekład tego samego tekstu *OpecŻyw, RejPos, LatHar, WujNT Matth* 3/4, *Mar* 1/6, *Zzzzz*]; *RejPos* 13; [Jan Chrzciel mówi] Nie piję winá/ fycery Tylko wyfufam miód leśny. Poránu z łiftkow ná drzewie Ten mi niezáwierci w głowie. *MWilkHist* Gv; *LatHar* 685; á iadał fzaráncze y miód leśny (*marg*) Po Graecku `ἀκριδες co znáczy y fzaráncze y wierzchołki zioł. (-) *WujNT Mar* 1/6, *Matth* 3/4, s. 11, *Zzzzz*.

d. Znajdujący się na terenie lasu, prymitywny (5) :

Wyrażenie: »leśna buda, kuczka, szopa« [szyk 2:2] (2:1:1): *ModrzBaz* 143; Anim ia tego łobie zá niewczás poczytał/ W budzie leśney łię przefpác/ y nád łtády chodzić *KochOdpr* B3v; Rad był kiedy przyjmował do łwéy leśnéy łzopy Náuczónégo fyná piéknéy Kállioy *KochFr* 99; *StryjKron* 250.

Szereg: »leśny a borowy« (1): A tak przes dzialy brali az do granicze Miedzieskiej, gdzio klinem przisslo miedzy dzial. Lesny a borowo [!] *ZapWar* 1551 nr 2684.

e. Działający na terenie lasu (1) : Ale ciężłza to bywa/ gdy kogo nie bacźnie Nieprzyaciel nápadnie/ y łtráci nie znácznie. Włásnie iák leśny zboycá co ná ludźi łtrzeże/ A z namnieyfzey korzyści człowieká zárzeże. *KmitaSpit* A3v.

f. Związany z kultem bogini Aszery, czczonej na równi z Baalem, na której cześć stawiano ozdobne słupy (5) : Potym rzekł záfie Eliałz do ludu: Iam ieden łam zołtał Prorok Páńłki/ á prorokow Báálowych/ ieft czteryłtá y piéćdziefiáth mężow: á prorokow teź leśnych ieft cztery łtá. *Leop* 3.Reg 18/22; Y połtáwił Báłwaná leśnego [*idolum luci*] ktory był vcźynił/ w kołściele Páńłkim *Leop* 4.Reg 21/7.

Szereg: »gorny, (a, i) leśny« (3): Słudzy záfię Benádábowi mowili/ przetołmy zwycięzeni żełmy tu miedzy gorámi leżeli/ bo tu fą ich bogowie gorni á leśni *BielKron* 85v, 84v, 88v.

2. Zalesiony, pokryty lasem; silviger, silvosus Cn (6) : theź łie kochamy w mieyfłcach piékných leśnych y przy wodach cudnych/ ná ktorich roskofzne pienie ptakow flýżemy. *HistAl* I7v; Kráiná [Żmudź] ieft źimna/ mokra/ leśna *BielKron* 385; *StryjKron* 250.

Szereg: »gorzysty i leśny« (1): Cum locis etiam ipsis montosis delectemur et sylvestribus, A zwłafzczá gdy łie kochamy w górzilfłtych y w leśnych polách. *Mqcz* 231b.

a. O rzekach: mające lesiste brzegi (2) : Ieden nád leśnym Sanem czyni tárgi/ Drugi nad Wieprzem *KlonFlis* D4, F4.

3. W funkcji rzeczownika (4) :

a. »leśny« = *człowiek zajmujący się lasem; leśniczy (4)* : y yeft Zadal v nařz vczivy hanusz szoth lieszny *ZapKościer 1587/72, 1587/72*; Saltuarius Sylvarum, seu saltus custos – Gaiownik, liefni. *Calep 941a*; Leśnému/ który Láńów řtrzeże [*Item illi qui sylvas custodit JanStat 42*]/ czterzy grońze. *SarnStat 377*; [Tego lasu doglądają dwa leśni, to jest jeden z malborskiego a drugi z sztumskiego zamku i przedają drwa wespół *LustrMalb 1570/29, 1570/57*].

a. [Urzędnik w kopalni soli, zajmujący się zaopatrzeniem kopalni w drewno: Silvanus, lesny. Lesni factor curie inferioris, eius est, ut equos singulos in curia aurigis bene providere iubeat nec ipsos ad tabernas serotino tempore exitare admittat, ludos taxillorum denegando *OpisŻup 546, 612*.]

b. [»leśne« = *rodzaj daniny lub podatku płaconego przez użytkowników lasu na rzecz pana*: Percepta leśnego i syrnegu od wrębów do lasów królewskich. *LustrKrań I 170*; Item kmieci 24 dawają leśnego po 30 wścianek *LustrKrań I 212, 221, 244, 245, 246, 248*; Kołodziejów jest 6, leśnego od kół każdy z nich płaci po złotemu i gr 6. *LustrWpol I 151, 142, 146, 246, 250, 254*; *LustrMalb 1565/126, 128, 1570/85*.]

4. *Zestawienie w funkcji n-loc*: »Leśna Wola« (2) : Iako ya nyezastapyl drogy dobrovolnyey robothlyvemu Ianovy ochelkovy Cmyothkovy slachatnego Iacoba lesno volskiego slesnei voley *ZapWar 1536 nr 2651, 1536 nr 2560*.

Synonimy: **1.a.,b.** zest: »leśna benedykta«: *kuklik*; »leśny korb(s)«: »jabłko zamorskie«, *kolokwinta, kolokwintyda*, »ośli ogorek«; **3.a.** *gajownik*.

Cf **LASOWY**, [**LESISTY**], [**LEŚNICZY**], **LEŚNIK**, **LEŚNISTY**, **LEŚNOMOWNY**

KN